

Одержано 28.04.2020

УДК 343.98

Олексій Васильович Корнєв,

*аспірант Харківського науково-дослідного інституту
судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса*

ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

З метою забезпечення ефективного захисту конституційного права особи на недоторканність житла в Україні встановлено кримінальну відповідальність за порушення цього права. Зокрема, законодавством передбачено настання відповідальності за «Незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканність житла громадян» (ч. 1 ст. 162 КК України). Враховуючи дану обставину, у криміналістиці повинна бути побудована окрема методика розслідування цього виду кримінального правопорушення, чого до цього часу поки що зроблено не було. З метою формування даної методики ми проаналізували слідчу та судову практику застосування вищевказаної норми кримінального закону, що дозволило виокремити деякі проблемні аспекти та сформулювати рекомендації щодо проведення досудового розслідування за фактами порушень недоторканності житла.

Перш за все відзначимо, що усі кримінальні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 162 КК України, з точки зору механізму їх учинення доцільно поділити на три групи: 1) незаконне проникнення до житла чи іншого володіння сторонніми фізичними особами на побутовому ґрунті; 2) незаконне проникнення до житла чи іншого володіння працівниками правоохоронних органів, і у т.ч. незаконне проведення огляду або обшуку; 3) дії, спрямовані на незаконне виселення громадян чи незаконне проникнення в житло чи інше володіння з метою перешкоджання користуватись ним. Щодо кожного різновиду кримінального

правопорушення дещо відрізняються типові слідчі ситуації й алгоритми розслідування.

За нашими даними більшість порушень недоторканності житла пов'язано з проникненням до нього на побутовому ґрунті (самовільне зайняття чужого житла особою без постійного місця проживання, ревнощі, помста, намагання отримати відшкодування від боржників, з'ясувати особисті стосунки з особою, яка проживає в приміщенні, тощо). Рідше зустрічаються випадки вчинення даного злочину працівниками правоохоронних органів, а також факти порушень з боку окремих осіб чи злочинних груп з метою незаконного виселення людини з житла чи іншого володіння.

Типовим приводом щодо внесення інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань за цим видом кримінальних правопорушень є заяви громадян, чиє право на недоторканність житла було порушено. З метою з'ясування підстав для початку досудового розслідування у заявника слід ретельно з'ясувати обставини події, після чого здійснити огляд місця події та ознайомитись із документами, які підтверджують право власності на житлове приміщення чи інше володіння, яке стало об'єктом незаконних дій.

На початковому етапі розслідування найчастіше виникають дві типові слідчі ситуації: 1) особа правопорушника відома, він затриманий на місці безпосередньо під час вчинення злочину або через короткий проміжок часу після події; 2) особа, яка вчинила порушення недоторканності житла, втекла з місця події та не встановлена; 3) встановлено, що працівники або псевдопрацівники правоохоронного органу провели незаконний огляд або обшук в житлі чи іншому володінні особи; 4) певна особа (особи) продовжують здійснювати незаконні дії (виселяти людей з житла, періодично проникати до нього тощо).

У першій ситуації найчастіше правопорушника затримують самі громадяни, чиє право на недоторканність житла було порушено, або поліцейські, які прибули на місце події за викликом. На початковому етапі розслідування в цій ситуації проводяться огляд місця події, особистий обшук і допит затриманої особи, допити потерпілих і свідків, огляди предметів і документів, залучення судових експертів з метою дослідження вилучених матеріальних слідів.

Друга ситуація є більш складною для розслідування, оскільки виникають тактичні завдання, спрямовані на встановлення та пошук невідомого злочинця. На початковому етапі розслідування проводяться огляд місця події, допити потерпілого і свідків, огляди предметів і документів, залучення судових експертів. Крім того, здійснюються організаційні та оперативно-розшукові заходи, спрямовані на встановлення особи правопорушника за залишеними на місці події слідами (наприклад, перевірки за криміналістичними обліками), ознаками зовнішності, якщо очевидці запам'ятали підозрюваного, а також за інформацією, повідомленою потерпілим (наприклад, щодо осіб, з якими склались неприємні стосунки або які могли проникнути до житла чи іншого володіння з певних мотивів).

Специфіка третьої ситуації полягає в тому, що суб'єктами кримінального правопорушення виступають або працівники правоохоронного органу, які порушили закон, або особи, що діяли під виглядом таких працівників з корисливих чи інших мотивів. Конкретні алгоритми розслідування залежатимуть від таких обставин, чи відомі конкретні особи, які вчинили протиправні дії, і чи є вони працівниками правоохоронного органу. Проте в більшості випадків до слідчих (розшукових) дій, вказаних у попередніх ситуаціях, додається потреба в огляді та експертному дослідженні документів, які склались чи надавались тими особами, які провели огляд або обшук, витребування та огляд службової та процесуальної документації в правоохоронному органі, обшуки за місцем роботи та проживання підозрюваних, пред'явлення для впізнання осіб та предметів, слідчий експеримент.

У ситуації, коли протиправні дії ще тривають, під час розслідування виникає потреба припинити їх і, за можливості, здійснити тактичну операцію, спрямовану на затримання підозрюваних безпосередньо на місці кримінального правопорушення.

Насамкінець зазначимо, що процес розслідування порушення недоторканності житла у більшості ситуацій не представляє значної складності. Проте своєчасне та грамотне проведення комплексу слідчих (розшукових) та інших дій відповідно до слідчої ситуації, яка склалась на початковому етапі, є запорукою швидкого та повного вирішення тактичних завдань на усіх етапах досудового слідства.

Одержано 23.04.2020